

דברי יעקב

ממשנתו של מורנו הרב יעקב עדס שליט"א

חג הסוכות - גליון מס' 10

אכילת פת בליל ראשון של חג

ג. אכן, לשון המשנ"ב אינו מורה כן, עיי' בס"ק כב שפס' ביאר דעת השו"ע דסגי בכזית וכתב "דאע"ג דבשאר הימים שעור אכילה חוץ לסוכה בכביצה, אבל ליל ראשון שהוא חובה טפי, אפילו לא בעי למיכל אלא כזית אסור לאכול חוצה לה, הלכך יוצר בה נמי ידי סוכה, ומבואר שטעמו של השו"ע אינו מחמת הגז"ש ממצה, אלא מכיון שיש חיוב אכילה בלילה זה, הדבר נותן חשיבות אף לשיעור מועט. ולפ"ז אין תלויות המחלוקות זו בזו כלל. וכן יש לדקדק מדברי המשנ"ב בס"ק לו שם דן במקרה שפסקו הגשמים בלילה ראשון וכתב 'ויאכל בסוכה כזית', וע"ע בשעה"צ ס"ק סט] ושם עסק בשיטות שמצטער פטור, ואי אמרי' דתליא הא בהא א"כ חייב לאכול כביצה, ובהכרח דהם ב' מח' נפרדות. ולפ"ז אף כשמחמיר לאכול בגשם חייב לאכול כביצה, וכן החוזר לאכול יוצא יד"ח אף בכזית.

ד. ומענין לענין, בס"ק לה כתב המשנ"ב דראוי להמתין עד חצות הלילה פן יעבור הגשם ואז יכנס לסוכה ויברך לשיב בסוכה ויאכל, ובה יצא יד"ח אף להשיטות שמצטער פטור. אכן, הביא מהשע"ת דאין כדאי להמתין כ"כ דאין לך מניעת שמחת יו"ט יורת מזה. והביא דאף הא"ר והפמ"ג לא הזכירו שיעור חצות, אלא שעה או שתיים, ואם לא פסקו הגשמים עד אז, יעשה קידוש בסוכה כדעת הרמ"א. ובס"ק לו כתב דאם אכל בשעת הגשמים בסוכה [כהרמ"א] ואח"כ פסקו הגשמים צריך לשוב לאכול כדי לצאת ידי השיטות דנמצטער פטור.

ובשעה"צ [סז] כ' בשם הביכורי יעקב דאם מצטער ברעב או בשינה ע"י המתנתו פטור ממנ"פ, דאם מצטער חייב יכול להיכנס לסוכה ולאכול, ואם מצטער פטור ג"כ יכול לאכול שהרי הוא מצטער. ולפ"ז צ"ב למה כתב בס"ק לה שימתין, הרי הוא מצטער, ובה ממנ"פ אין ענין.

וי"ל דבהמשך ס"ק לה כתב המשנ"ב שאם אכל קודם לכן, אינו יכול לברך לישב בסוכה שמא יצא יד"ח באכילה הראשונה, וסב"ל. וע"כ יש ענין שימתין בשביל שירויח את הברכה.

דכי שיאמר זמן על הסוכה. ובמשנ"ב [ס"ק לה] פי' טעם דברי הרמ"א משום שחיוב האכילה בליקלה הראשון נלמד מחג המצות ושם אין פטור מצטער, וע"כ אף כאן לא יהאפטור מצטער. והוסיף המשנ"ב דיש עוד מגדולי הראשונים דס"ל דגז"ש זו לאו להכי אתיא ואין לחלק ביו לילה הראשונה לשאר ימים. ובשעה"צ [אות סג] ציינ' שהראשונים הסוברים כן הם הרשב"א והראב"ד והתוס' בברכות. והוסיף דהג"א בביאורו כ' דהעיקר כשיטה זו, וכ"כ במאמר מרדכי שרוב הפוסקים סבהרו כהנך ראשונים. וסיים במשנ"ב דעל כן הכריעו כמה אחרונים דאף דמחויב לאכול בסוכה מחמת ספק [כדעת הרמ"א] מ,מ לא יברך לישב בסוכה דספק ברכות לקולא.

ב. העולה מן הנ"ל, דנחלקו ראשונים האם שיעור הפת בלילה הראשון הוא כביצה או כזית. ועוד נח' הראשונים האם מצטער פטור בלילה הראשון או לא. ויש שכתבו לומר דשורש שני המחלוקות אחד הוא - האם מצות האכילה בלילה הראשון של סוכות [הנלמדת מאכילה בלילה הראשון של פסח] היא לפי גדר מצות אכילת מצה בלילה הראשון, או שהיא לפי גדר מצות סוכה [ומה שנלמד מפסח הוא רק לענין החיוב]. וע"כ אותם הסוברים שהיא בגדרי מצות אכילת מצה ס"ל דהשיעור בלילה הראשון הוא כזית וכן ס"ל דמצטער אינו פטור, ואותם הסוברים שהיא בגדרי חיוב אכילה בסוכה ס"ל דהשיעור הוא בכביצה ומצטער פטור. ובאמת יש בזה נפק"מ להלכה, דלפ"ז מי משחמיר לעשות כהרמ"א ולאכול [בלילה הראשון] כשיש גשם ודאי אינו חייב לאכול כביצה, שהרי טעם החיוב הוא משום שנלמד ממצה, וכיון שנלמד ממצה נלמד גם השיעור שהיא בכזית, וכנ"ל. ונפק"מ נוספת, דהנה, בס"ק לו כ' המשנ"ב שמי שהחמיר כדעת הרמ"א ואכל כשהיה גשם, אם נפסק הגשם [ולא הלך לישון] צריך לאכול שוב כדי לצאת ידי הדעות שלא יצא באכילה הקודמת [כי היה מצטער], ולפי הנ"ל אם בשעת האכילה השניה היה לו רק כזית ולא כביצה, אין ענין שיאכלם שהרי לפי הדעות שלא יצא יד"ח באכילה הקודמת, גם לא יוצא בכזית, וד"ק.

סוכה כז'. ר"א אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה, וחכ"א אין לדבר קצבה חוץ מליל יו"ט ראשון של חג בלבד. ובגמ', מ"ט דר"א, תשבו כעין תדורו, מה דירה אחת ביום ואחת בלילה אף סוכה אחת ביום ואחת בלילה. ורבנן, כדירה - מהד ירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אף סוכה נמי אי בעיא כיל אי בעי לא אכיל. אי הכי אפילו לילי' יו"ט ראשון נמי. אמר ר"ח אמר ר"ש בן יהוצדק, נאמר כאן ס"ו ונאמר ס"ו בחג המצות, מה להלן לילה ראשון חובה מכאן ואילך רשות, אף כאן לילה ראשון חובה מכאן ואילך רשות. והתם מנלן, אמר קרא בערב תאכלו מצות, הכתוב קבעו חובה. ע"כ.

[הנה, בעיקר חיוב אכילה בליל יו"ט ראשון של פסח, דעת ר' אחא בר יעקב בזמן הזה הוא דרבנן משום שאין קרבן פסח, ולפ"ז אף אכילת סוכה תהא מדרבנן, ויתכן דתלוי במח' הראשונים דלקמן. ובלא"ה לא קי"ל כוותיה].

והנה, בשו"ע [תרלב ב] 'מותר לאכול אכילת ארעי חוץ לסוכה, וכמה אכילת ארעי כביצה מפת'. ודייק שם בביאורו"ל דיותר מעט חשיב קבע. ובסעיף ג' כתב השו"ע 'אכילה בסוכה בלעל יו"ט הראשון חובה, אפי' אכל כזית פת יצא יד"ח. מנא ואילך רשות, רצה לאכול סעודה סועד, רצה אינו אוכל כל שבעה אלא פירות וקליות חוץ לסוכה אוכל, כדן מצה בפסח'. ודקדק המשנ"ב [ס"ק כב] דאף דבכל החג שיעור החיוב הוא כביצה, מ"מ בלילה הראשון יוצאים יד"ח אף בכזית. אך הוסיף שכיון שיש בזה מחלוקת, ע"כ אם יש לו יותר נכון שיאכל יותר מכביצה, לצאת ידי הסוברים שיאכל שיעור המחויב לאכול הסוכה כל שבעה דהיינו כביצה.

ובסעיף ה' כתב השו"ע 'ירדו גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית. מאימתי מותר לפנות, משירדו לתוך הסוכה טיפות שאם יפלו לתוך התבשיל יפסל, אפי' תבשיל של פול'. וברמ"א שם כתב 'זכ"ז דוקא בשאר ימים או לילות של סוכות, אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדים, ויקדש בסוכה

אופן נטילת ד' מינים עובר לעשייתן

קורא ק"ש ולולבו בידו, והיינו שקודם הנענוע היו נוטלים הלולב.

בטור כתב בתחילה לעשות כחמת מהעצות שהובאו בתוס' ובהרא"ש, ואח"כ הביא דברי הרמב"ם הנ"ל, ואת דעת הר"י שאין נכון לעשות כך, ואת השיטה שמועיל לברך לאחר הנטילה קודם הנענוע, וסיים שטוב לעשות כדרכים שהובאו בתוס'.

ג. בביאור הגר"א הק' שהרי קיי"ל [תרנא יב] דד' המינים אינם מעכבים זה את זה ואם נטלן בזה אחר זה יצא, וא"כ מה מועיל שלא נוטל האתרוג או שהופכו, הרי גם בזה יוצא. ובמשנ"ב י"שב דמ"מ אם בסוף לא נטל האתרוג גם לענין הלולב אינו יוצא יד"ח, ולפ"ז מה שיוצא יד"ח הלולב הוא רק כשנוטל האתרוג, וע"כ חשיב עובר לעשייתן. והגר"א לא ס"ל הכי דמ"מ כשנוטל האתרוג איגלאי מילתא למפרע שיוצא יד"ח כשנטל הלולב מעיקרא ואז לא היה עובר לעשייתן.

ד. האחרונים דנו במי שהחזיק ארבעת המינים בידו מלפני עלוה"ש ועלה השחר, אם סגי בזה או שצריך להניחם ולחזור ליטלם. והיינו שיש לדון אם מתנאי המצוה לעבור ממצב של אי-לקיחה למצב של לקיחה, או שמספיק שיהיו בידו.

עוד דנו האחרונים דמי שנוטל מחבירו ביר"ט ראשון במתנה ע"מ להחזיר אם ההגבהה שזבה זוכה מועילה גם לעצם קיום המצוה, או דכיון שתחילת הגבהה זו שלא במצוה לא מהניא [והנה, יש הסוברים דלא בעי' פעולת הגבהה אלא סגי במה שמוגבה מכוחו, ולפ"ז יתכן שמועיל, גם אם בספק הראשון לא מועיל].

ומדברי התוס' מבואר שמועיל, שהרי גם בדברי התוס' בתחילת הנטילה לא היה יכול לצאת יד"ח שהרי כיון לא לצאת, ובכ"ז יוצא יד"ח כשרוצה לצאת, ומבואר דלא בעי' פעולת נטילה, ולא מסתבר לחלק בין חסרון כוונת הנטילה לחסרון במציאות.

ב. ולכאור' כל מה שצריכים לעשות הנ"ל הוא דוקא לברכת נטילת לולב, אך לברכת שהחיינו אפשר לברך גם כשהאתרוג ישר, ואדרבה, עדיף לעשות כך כדי להסמיך את ברכת הלולב לנטילתו [ולא להפסיק עם ברכת שהחיינו]. וכן מנהג העולף, להפוך האתרוג קודם ברכת שהחיינו.

[והנה, בפסחים ז. מבואר ששהחיינו מברך מעיקרא, אך באמת אינו סותר להנ"ל דשם מבואר שמברך כן אף קודם הברכה על נטילת לולב, ומיד כשאוגד מברך, אך אנו לא נהגינן הכי. וכן לענין פרי חדש מבואר בגמרא שמברך מיד כשרואהו, ואנו לא עבדי' הכי, אלא רק בשעת אכילתו מברך].

אך בלשון השו"ע מפורש להדיא שרק לאחר ברכת שהחיינו יהפוך האתרוג. וצ"ע מאיזה טעם כתב כן, ואף אין חוששין לעשות כן].

ג. התוס' בסוכה לט. ד"ה עובר, וכע"ז ברא"ש שם סי' לג] שללו את דעת הרמב"ם שיברך קודם שנטלו 'לא מסתבר כלל דהיאך יברך עליו והוא מונח בכלי, הא אמר בהקומץ רבה תפילין מאימתי מברך עליהן משעת הנחה עד שעת קשירה, וכל שעה שאין המצוה מזומנת בידו לעשות לא מסתבר כלל לברך עליו. ועל כן כתבו התוס' 'משיחיל ליטול לולב קודם שיטול האתרוג מברך מברך והיינו עובר לעשייתן שמעכבים זה את זה, אי נמי לאחר שנטל שיהם אלא שהופך אחד מהן כדאמרי' בסוף פירקין [מב]. כעשהפכו, דאין יוצא במצות אלא דרך גדילתן, כדדרשי' פרק לולב וערבה [מה]: מדכתיב עצי שטים עומדים'. והביאו התוס' דרך נוספת 'אפשר שיתכון שלא לצאת בו עד אחר ברכה, דאע"ג דאמרי' בסוף ראוהו ב"ד [ר"ה כח]: דמצוות אינן צריכות כונה, מ"מ בע"כ לא נפיק'. ובסו"ד הביאו התוס' דמדברי הגמ' בפסחים [ז]: מבואר דאף לאחר שנטלו יכול לברך קודם הנענוע כיון שלא נגמרה מצותו, ועל אף שהנענוע אינו מעכב, מ"מ הוא מועיל לענין עובר לעשייתן [וכן דייקו התוס' ממנהג אנשי ירושלים המובא בסוכה [מא]: 'אדם יוצא מתוך ביתו ולולבו בידו, נכנס לביהכ"ס ולולבו בידו,

מצינו ארבעה שיטות באופן ברכת ארבעת המינים בצורה שתהיה עובר לעשייתן. דעת הרמב"ם, הובאה בטור [תרנא] דמברך לפני שנוטל בידות את ארבעת המינים. ובי' הב"י שהטור למד זאת מלשון הרמב"ם בפ"ז מהל' לךולב ה"ו, שם כתב 'מברך תחילה על נטילת לולב וכו', ואח"כ נוטל האגודה הזאת'. ובאופן זה מקיף בהידור גמור את הדין המבואר בכמה מקומות [עי' סוכה לט]. דבברכת המצוות בעי' שיהיה עובר לעשייתן [דהיינו שיקדים הברכה למצוה].

ובסו"ע [תרנא ה] כתב 'ברך על נטילת לולב ושהחיינו קודם שיטול האתרוג, כדי שיברך עובר לעשייתו, או יהפוך האתרוג עד שיברך'. ודבריו לקוחים מדברי הטור [שם]. ובטור ובב"י מבואר שמיאנו בדעת הרמב"ם משום שכמה ראשונים סברו שלדעת הרמב"ם הברכה מידי מוקדמת כיון שאין המצוה מזומנת בידו, ובמנחות [לה:] מבואר שאין מברכין על התפילין קודם הנחתן, ואז עדיין לא נחשב עובר לעשייתן. ועל כן יטלפם בידו ואז כבר יהא מזומן בידו, אך לא יטול האתרוג כהלכתו ועי"ז לא יצא יד"ח כיון שארבעתם מעבים זא"ז, ושפיער חשיב עובר לעשייתן.

דעה שלישיית מבוארת בר"ן בסוכה [ב: מדפי הר"ף] ליטול הארתוג והלולה [ובזה כבר יצא יד"ח], ויברך וינענע, ושפיר חשיב עובר לעשייתן כיון שקדמה הברכה לנענוע [אף שאת עיקר המצוה כבר יצא].

ובביאור הגר"א לשו"ע [שם] מבוארת שיטה רביעית [וכמו שביאר המשנ"ב] שבמצות לולב לא בעי' לדינא דעובר לעשייתן. ועל כן גם אם כבר נענע יכול לברך. [ונפק"מ בין דעתו לדעת הר"ן - כשנענע ולא בירך, דלדעת הגר"א יכול לברך גם אחר הנענוע, אכן יל"ע אם הוא לכתחילה, או שהוא רק בידעיב דולכתחילה אין להשהות הרכה לאחר הנענוע].

והמנהג למעשה הוא כדעת השו"ע. ומנהג הספרדים הוא להשאיר האתרוג במקומו עד אחר הרכה, והאשכנזים נוהגים להפוך את האתרוג, ולאחר הברכה ליישרו.

^א הנה, להלכה קיי"ל דמצוות צריכות כונה ולפ"ז לק"מ. אך רצו לצאת יד"ח השיטות שמצוות אין צריכות כונה. ועוד, דמיום השני ואילך החיוב הוא מדרבנן ובה קיי"ל דמצוות אין צריכות כונה.

ועי' בב"י [תקפט] שהביא דעת יחידאה דלא כהתוס' דאף אם צווח שאינו רוצה לצאת יד"ח, מ"מ יוצא כיון דמצוות אין צריכות כונה. ועי' בשו"ע הגר"ז [תפט] דלהתוס' בעי' כוונה חיובית שלא לצאת יד"ח, ולא סגי במה שלא מכוון לצאת יד"ח. והוא מחודש.

^ב ואת"ל דלא מהני, אכתי יל"ע לדעת ר"ת דבעי' בבת אחת ולא מהני בזה אחר זה, מה הדין באחו לולב ואח"כ הוסיף אתרוג [והיינו שלא עשה פעולת הלקיחה בבת אחת], אי מהני או לא. ולכאור' מכן שסתם ר"ת ולא אמר שצריך לצמצם את הנטילה שתהא בב"א כולם בידו, מבואר דלא בעי' פעולת נטילה וסגי שיהא לקוח, ומזה נפשוט לספק הנ"ל. אכן, יש לחלק דבכה"ג שלא נטל כולם - לדעת ר"ת נחשב שכלל לא התחיל ליטול. אכן, לפ"ז יל"ע בנטל הלולב קודם עלוה"ש והוסיף עליו האתרוג לאחר עלוה"ש דלכאור' בכה"ג ודאי יועיל.

בענין מעמיד ומעמיד דמעמיד

סוכה כא: תנן הסומך סוכתו בכרעי המיטה כשרה. רבי יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפנ"ע פסולה.

ובגמ' שם, מ"ט דר"י פליגי בה ר' זירא ור' אבא בר ממל, חד אמר מפני שאין לה קבע, וחד אמר מ[ני שמעמידה בדבר המקבל טומאה. מאי בינייהו כגון שנעץ שפודין של ברזל וסכך על גבן, למ"ד לפי שאין לה קבע הרי יש לה קבע, ומ"ד מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה, הרי מעמידה בדבר המקבל טומאה. ע"כ.

נמצא שאדם שסיכך ע"ג מסגרת ברזל תלוי בשני מחלוקות - דלחכמים הכל כשר, ולר"י עצמו תלוי אם טעמו הוא מחמת שאין לה קבע [וא"כ כשרה] או בגלל שמעמיד בדבר המקבל טומאה [וא"כ פסולה].

ולענין הלכתא - הרז"ה בספר המאור פסק כחכמים, דהא יחיד ורבים הלכה כרבי. אך הר"ף וסייעתו פסקו כרבי יהודה. ומבואר בראשונים שטעמו הוא משום שבגמ' דנו הרבה בטעמיה דר"י, ובכה"ג יש ללמוד מזה שהלכה כיחיד.

ולענין מחלוקת האמוראים בשיטת רבי יהודה - הרמב"ן וסייעתו פסקו כמ"ד מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה. אך יש ראשונים שפסקו כמ"ד מפני שאין לה קבע [ע"י בב"י סו"ס תרל מה שהביא בזה].

ובענין הפסול של מעמיד בדבר המקבל טומאה - מפורש בראשונים שהוא גזירה דרבנן שמא יבוא לסכך בדבר המקבל טומאה. אך בב"ח [סי' תרכט] כתב שהוא פסול בעצם כיון שהכל הולך אחר המעמיד. ומשמע שהוא פסול דאורייתא. אכן [כמעט] כל הפוסקים ס"ל שהוא גזירה דרבנן. ובחזו"א [אר"ח קמג] הביא רק את השיטות שהוא דרבנן.

ב. בשו"ע [תרל יג] כתב 'הסומך סוכתו על כרעי המיטה והכרעים הם מחיצות, אם יש בו גובה י' טפחים מן המיטה לסכך כשרה, ואם לאו פסולה'. ולא חילק בין דבר המקבל טומאה לשאינו מקבל טומאה. ומבואר שפסק שמוותר להעמידה בדבר המקבל טומאה.

ובסי' תרכט [ז] כתב השו"ע 'יש להסתפק אם מותר להניח סולם על גג כדי לסכך בו, והרמ"א כ' ולכן אין לסכך עליו ואפי' להניחו על הסכך להחזיקו אסור, וה"ה בכל דבר המקבל טומאה כגון ספסל וכסא

שמקבלין טומאת מדרס', ומבואר השתתף השו"ע האם מותר להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה [וע"י בב"י שם מבואר שהסולם הוא ספק מקבל טומאה וגם בזה הסתפק], והרמ"א החמיר.

והק' המג"א [תרכט ט] דלכא' סותר השו"ע את שיטתו מסי' תרל שם הכשיר במעמיד בדבר המקבל טומאה [ואף הרמ"א שם לא חלק]. וע"ש כמה דרכים בזה. ומסקנתו היא שבסי' תרל דיבר השו"ע בדיעבד [ועל כן אמר 'הסומך וכו' כשרה'], וסי' תרכט דיבר לכתחילה.

[ויש להדגיש דהא ודאי שאין כוונתו שמרוש הדין בדיעבד מותר ולכתחילה אסור, שהרי ל אמצינו שיטה כזו בגמ'. אך הבי' שבדיעבד אנו סומכים על השיטות שמוותר לסכך, ולכתחילה אסור].

אכן, אין הדברים מוסכמים, ע"י במשנ"ב [תרכט כב] שהביא ב' דעות בב' דברי השו"ע האם הכונה לסכך בסולם עצמו או רק להעמיד בו הסכך, ואם הבי' לסכך בסולם עצמו אין סתירה כלל דכלל לא מיירי לענין מעמיד.

ובביאור הגר"א [תרכט יא] כתב שדברי המג"א דחוקים. וכנראה הוא משום שא"כ היה להשו"ע לבאר בסי' תרל שכ"ז הוא רק בדיעבד אך לכתחילה אסור.

ב. הובא לעיל שהמשנ"ב הביא ב' ביאורים בדברי השו"ע, האם כוונתו לענין סיכוף בסולם, או להעמיד הסכך בסולם. ועל הפי' השני כ' בסוף ס"ק כב 'וכן העתיקו כמה אחרונים לדינא דלכתחילה יש לזוהר שלא להעמיד בבדר המקבל טומאה שמא יבוא לסכך בו וכו', אכן בדיעבד או שאין לו שאר דברים ק"ל דמוותר להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה, כדמוכח בסו"ס תרל'.

ומבואר שלהלכה נקט כדברי המג"א, והיינו דאף אם נפרש דהשו"ע מיירי לענין להעמיד הסכך בסולם, מ"מ כל דבריו הם לענין לכתחילה, אך בדיעבד שרי וכדמוכח מסי' תרל.

ובחזו"א [אר"ח קמג א] הביא את כל הנושא מהמשנה והגמרא והירושלמי והראשונים והפוסקים, ובסו"ד כ' 'יש מקום לומר להקל בדרבנן מספק, אחרי שבירושלמי מסקו דאין חוששין למעמיד'. אך בסק"ב הביא דברי פוסקים בסי' תרכט להחמיר בזה

ובתו"ד כ' לדידן שאנו נוהגין להחמיר בדין העמיד הסכך בדבר המקבל טומאה'.

ג. והנה, אמר' בסוכה [כב:] העושה סוכתו בראש האילן כשרה ואין עולין לה ביו"ט. והק' הראשונים אמאי כשרה, הלא הסכך נסמך על האילן, ואילן פסול לסכך משום מחובר, וא"כ נגזור שמא יבוא לסכך בו, וכמו שגזרו בדבר המקבל טומאה.

עוד הק' הראשונים במבואר בסוכה [כא:] דלדעת האומר שפסול משום שמסכך בדבר המקבל טומאה, אינו שייך במסכך ע"ג מיטה, וצ"ב מ"ש מסומך [ורש"י שם כ' דמיירי שנעץ קונדסין בארץ מסביב למיטה וסיכף עליהם, אך לראשונים לא ניחא בזה].

והרמב"ן במלחמות [י. מדפי הר"ף] יישב דמיירי במעמיד דמעמיד, והיינו ששם דפנות ע"ג האילן וסיכך עליהם, ואינו מעמיד במחובר, אלא המחובר סומך את המעמיד. ובזה כשר כיון דמעשה קרקע בעלמא קא עביד. וה"ה בסיכך ע"ג מיטה דנעץ קונדסין שהם נסמכו במיטה. וכן תי' הר"ן בשמו. וכ"כ הרא"ה. וכ"כ הריטב"א בשם רבינו הגדול [וכוונתו להרמב"ן, דאף שהרא"ה ג"כ היה רבו מ"מ מעולם לא מכנה אותו 'רבינו הגדול']. אכן יש בדבריהם שינוי לשון וכמו שיתבאר להלן.

ד. והנה, כ' השו"ע [תרכט ח] לחבר כלונסאות הסוכה במסמרות של ברזל או לקשרם בבלאות שה קמבלים טומאה אין קפידא'. ובמג"א הק' דלפמשנ"ת בדתע השו"ע דלכתחילה אין להעמיד הסוכה בדבר המקבל טומאה, א"כ למה כאן התיר השו"ע לחבר במסמרים. ותי' דכיון דאינו מעמדי אלא מעמיד דמעמיד - לכך שרי. וכ"כ הגר"א [ס"ק יא] והמשנ"ב [ס"ק כו].

ובאמת, יש להעיר בזה הערה גדולה, דהנה, מקור דברי השו"ע הם מהתרומת הדשן [צא] ושם כתב בהדיא דלמ"ד דהמעמיד בדבר המקבל טומאה פסול - ה"ה מעמיד דמעמיד דג"כ פסול, אלא דכתב דיש לסמוך על מ"ד כשר. ומבואר דפשיטא ליה להתירו"ד [שהוא בעל הדברים] דלא כהחילוק הנ"ל. וכבר העיר גן הגר"א, אך כ' שם דאם היה רואה דברי הרשב"א [כוונתו להריטב"א הנדפס בזמנו ע"ש הרשב"א, וכמ"ש החזו"א] שחילק, ג"כ היה מחלק.

ה. והחזו"א [שם סק"ב] הביא דברי המג"א והגר"א, ותמה עליהם שהרי כל ראייתם היא מת"י הראשונים, ונקט החזו"א דאין כוונתם לחלק בין מעמיד למעמיד דמעמיד, אלא לחלק בין דבר שעושה את מעשה הקרקע [והוא יכול להיות דבר המקבל טומאה], לבין דבר שאינו עושה את מעשה הקרקע אלא הוא כחלק מהסוכה, והוא לא יכול להיות מדברים המקבלים טומאה.

ונפק"מ במחבר הכלונסאות במסמרים המקבלים טומאה שא"ז מעשה קרקע ולפ"ז יהא אסור על אף שהוא רק מעמיד דמעמיד.

והנה לשון החזו"א היא 'ודבריהם ז"ל תמוהים מאד, דלא כתבו הרמב"ן והר"ן והריטב"א להכשיר אלא במעמיד הדפנות על המטה והמטה היא קרקעית הסוכה דהמטה מעשה קרקע בעלמא קעביד [לשון הרמב"ן במלחמות והר"ן], ומדוקדק בדבריו דבתחילה העתיק תי' הרמב"ן הר"ן והריטב"א, ולבסוף כתב שזו לשון הרמב"ן והר"ן, אך לא כתב דזו לשון הריטב"א, משום דבאמת בלשון הריטב"א לא נזכר הענין של מעשה קרקע.

אך אכתי לא ס"ל להחזו"א דמכח זה צ"ל דהריטב"א היתה לו דעה אחרת, אלא ס"ל דאף הריטב"א ס"ל אלא שלא כתב כן להדיא. ויש להכריח שהרי הריטב"א הביא כן בשם רבינו הגדול, והוא הרמב"ן שנקט שהוא מדין מעשה קרקע.

ומכח זה הסיק החזו"א דלא כהמג"א והגר"א, וסיים לדינא 'ולכן לדין שאנו נוהגין להחמיר בדין העמיד הסכך בדבר המק"ט כדעת רמב"ן ור"ן אין לקבוע הכלונסאות במסמרים'.

ויש לידע שאין כוונתו לפסול בזה לגמרי וכבר הובאו לעיל דבריו דמדברי הירושלמי מבואר שאף במעמיד עצמו כשר, ורק שנהגו להחמיר כדברי הרמב"ן והר"ן.

והנה, מדברי השו"ע שהתיר לחבר הכלונסאות במסמרים המקבלים טומאה - לדגעת החזו"א מבואר שאף מעמיד עצמו כשר [שהרי אין לחלק בין מעמיד למעמיד דמעמיד] משא"כ לדעת המג"א גם השו"ע ס"ל שמעמיד עצמו פסול. ולפ"ז נמצאה קולא שיוצאת מדעת החזו"א.

ולפ"ז את דברי השו"ע לגבי סולם יוכרח החזו"א לפרש שמסכך בסולם עצמו. שהרי להעמיד בו לדעת השו"ע מותר. ולפ"ז דברי השו"ע בסי' תרל הם בפשטות, דבאמת שרי להעמיד בדבר המקבל טומאה.

ולמעשה, ידוע שהחזו"א עצמו החמיר בזה טובא והקפיד לעשות הסוכה באופן שאין מעמיד דמעמיד בדבר המקבל טומאה, והנהיג כן למקורביו ולגדולי תלמידיו. והם הנהיגו לתלמידיהם לעשות כן.

ו. והגר"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות [ח"ד סי' פא] כתב באריכות רבה מאד לקיים את דעת המג"א והגר"א לחלק בין מעמיד דמעמיד.

ושורש דבריו הוא דהריטב"א כלל לא הזכיר את הלשון של מעשה קרקע. ומאידך גיסא כן הזכיר הריטב"א את הלשון מעמיד דמעמיד. ולכן ברור ופשוט לו בדעת הריטב"א דלא כהחזו"א. וכיון שכך אף בדעת הרמב"ן והר"ן אינו מוכרח [ובפרט לפמש"כ הריטב"א כן בשם רבינו הגדול] שכוונתם לדינא דמעשה קרקע, ואפשר לומר דכוונתם לדין מעמיד דמעמיד. [ועפ"ז בי' מדוע הזכיר הגר"א בדבריו רק את הרשב"א [היינו הריטב"א וכו"ל] ולא את הר"ן והרמב"ן, משום שמדברי הריטב"א מבואר בהדיא דמעמיד דמעמיד שרי]. וע"ש שדקדק כן מדברי המאירי [סוכה כב:].

והיה מקום לומר דנחלקו בזה הראשונים, דהרמב"ן והר"ן שהזכירו הלשון של מעשה קרקע ס"ל שאין לחלק בין מעמיד למעמיד דמעמיד, וכל מה שיש לחלק הוא בין מעשה

קרקע עביד ללא עביד מעשה קרקע, אך הר"יטב"א והרא"ה שלא הזכירו לשון זה, ס"ל שאין חילוק בין עביד מעשה קרקע ללא עביד מעשה קרקע, והחילוק היחיד הוא בין נעמיד למעמיד דמעמיד. [אכן צ"ב שהריטב"א כתב כן בשם רבינו הגדול].

ז. ובהמשך דבריו כ' דאף דמעמיד מדעמיד כשר, מ"מ בסוכה העשויה במסגרות של ברזלים ומניחים על הברזלים כלונסאות ועליהם שמים את הסכך לאו שפיר עבדי דא"ז בגדר מעמיד דמעמיד, דבמסמרים אם היה מוציא הכלונסאות היה נופל הסכך, ונמצא דהסכך עומד על דבר שאינו מקב"ט, אך במקרה זה גם אם היה מסיר הכלונסאות עדיין היה עומד הסכך על מסגרת הברזל, ונמצא דהסכך נסמך על דבר שאין מסככין בו.

ח. והגר"ש"א זצ"ל בעצמו הרבה שנים נהג כהמג"א וסוכתו היתה באופן של מעמיד דמעמיד המקבל טומאה, אך בשנותיו המאוחרות סידרו מקורביו שתהא הסוכה ע"פ דעת החזו"א להחמיר גם במעמיד דמעמיד. ויש שהוסיפו שהגר"ש"א אמר שלא הוא דרש את זה אלא שהמקורבים הידרו ועשו כן שיהא כשר לכר"ע.

והנה, כל מי שהכיר את הגר"ש"א ידע שלא שייך שמקורביו יעשו נגד רצונו. ובהכרח שאף הוא היה ניח"ל בזה אלא שלא היתה לו דרישה לעשות כזה הידור.

[אכן דעתו היתה ברורה דמעמיד דמעמיד כשר אך מ"מ ניח"ל להדר כדעת החזו"א הואיל ונפיק מפומיה דמר. ועוד יתכן דנהג כן כי חשש שמא דעת הר"ן והרמב"ן לא לחלק בין עמיד למעמיד דמעמיד. ועוד משום המבואר בדברי התרוה"ד שאם מעמיד אסור - אסור גם מעמיד דמעמיד, ועל אף שהגר"א לא כתב כן, מ"מ חשש].

הארצות אין מה לעשות שם כי הם לא ידעו].

דמעמיד. ואמר שכל ענין זה הוא רק לבני תורה. [אכן א"ז ראייה גמורה שהרי כבר נודעו דבריו שהגיהנום נועד לת"ח, ולעמי

א. ה. וכן שמעתי בעדוץ נאמנה מכמה מתלמידיו שלא היה ניח"ל כששמע שבעלי-הבתים מחמירים בענין מעמיד

בחג נידונין על המים

ובמשנ"ב [תרסד ב] כתב 'לפי שבחג נידונין על המים, והוא גמר החתימה', ויל"ע למה מורה משמעות דבריו, ובפשטות הוא כאריז"ל.

ד. והאריז"ל שם ביאר שיש שלב נוסף שנעשה בשמיני עצרת. וכתב, דבזוהר יש סתירה דמק"א מבואר שמסירת הפתקים היא בליל הושענא רבה, ובמקום אחר מבואר שנעשה ביום השמיני של החד.

וביאר דעיקר הדין נגמר בחצות הלילה של הושענא רבה, ובו נחתם גזר דינם של כל אלו שלא שבו בתשובה בין יו"ה F לה"ר, אך גם לאחר מסירת הפתקים עדיין לא ניתנת רשות לשלוחים לפעול הדין והמשפט למי שנתחייב, עד שמיני עצרת, והוא בשביל ליתן זמן נוסף לחוטאים שישובו בתשובה.

והק' שם דהא בזוהר מבואר דכיון שנפקי פתקין מבי מלכא תו לא הדרי, ואיך שייך לבטל זאת עד משיני עצרת. ותי' האריז"ל שהוא ענין מציאותי שמי שלא נתעורר מנעילתיו"כ עד הושענא רבה לשוב בתשובה, גם לא ישוב ביום שמיני עצרת, אך ודאי אם יזדמן מקרה שיחזור בתשובה - תועיל תשובתו.

ובסוכות תשס"ט אמר הגר"ח קצ"ל דלפ"ז מה שהבאנו חעיל לדון אם החיתום הוא בשמיני עצרת - עפ"ד האריז"ל נפשט הספק דאף החיתום של המים נעשה בשמיני עצרת.

ועפ"ז י"ל דלכר"ע עיקר הדין נעשה רק בשבעת ימי החג והחיתום נעשה ביום השמיני, אך נחלקו האם גם ביום החיתום עושים ניסוך המים.

שמיני, כנגד שבעים אומות לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם, לפי שנידונין בחג על המים, ומבואר, שסיבת הבאת הפרים היא משום שנידונין על המים, ופרים אלו מובאים רק בז' ימי החג ולא בשמ"ע. אכן, אדרבה, הרי בגמ' שם מבואר שבשמיני עצרת מביאין פר יחידי כנגד עם ישראל שהם אומה יחידה לבוראה, וא"כ אדרבה עיקר הדין על המים לבנ"י הוא בשמ"ע.

ב. בטור [תרסד] כתב 'ביום חמישי של חוה"מ שהוא הושענא רבאי נוהגין שמרבים במזמורים כמו ביר"ט ואומרים קדושה רבה במוסף, ומרבים קצת בנירות, כמו ביוה"כ, לפי שבחג נידונין על המים והכל הולך אחר החיתום, וכל חיי האדם תלויין במים'.

ומבואר בהדיא מדבריו שנידונין רק בשבעת ימי החג ולא בשמיני עצרת, ועל כן סוף החיתום הוא בהושענא רבה.

ג. וכן מבואר בכתבי האריז"ל [שער הכוונות דרושי סוכות במנהגים שבתחילתו, ובדרוש ו' בדף קו, ובעוד מקומות] שביום הכיפורים הוא זמן הדין וגזירת החתימה ממש, והושענא רבה הוא זמן מסירת הפתקים ביד השלוחים.

אכן באמת, אין דבריו כדברי הטור, כיון שלטור כל החתימה היא רק על המים, אך לדעתך האריז"ל החתימה היא על כל ענייני האדם, והיא המשך לימי ר"ה ויוה"כ.

אמנם יתכן ששניהם דבר אחד אמרו, שהרי בת"ד כ' הטור שהטעם שהדין על המים חמור כי בזה תלויים חיי האדם, וא"כ גם לדבריו באותו יום נידונין על חיי האדם.

מצוה הבאה בעבירה

והגרש"ז א' במנחת שלמה [א א] השיג עליו, דהנה, עצם דברי המנ"ח נאמרו בשביל לתרץ את קו' התוס' בסוכה [ט. ד"ה ההוא] שהק' למה צריך פסוק לפסול סוכה גזולה תיפ"ל מצד מהב"ע, וע"ז תי' המנ"ח דהוא בשביל לומר שהסוכה פסולה בעצם, ועל כן נחשב שעבר איסור. וא"כ מיניה וביה מוכח שהיושב בסוכה זו עובר על איסור, דלהכי בעי' פסוק לפסול סוכה גזולה.

גידולו מן הארץ או חמתה מרובה מצילתה], אלא הוא רק פסול בקיום המצוה, שאין נח"ר להקב"ה במצוה שכוללת גם עבירה, ועל כן על אף שלא קיים המצוה מ"מ גם לא נכשל בעבירה של אכילה מחוץ לסוכה.

והגרש"ש בשער"י [ג יט] חלק וסבר שכל שאין מצוה ממילא הוא כאוכל מחוץ לסוכה, וא"א לחלק בין פסולים אלו לפסולים אלו.

ר"ה טז. מתני' בארבעה פרקים עולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בר"ה כל באי עולם עוברין כבני מרון שנא' היוצא יחד לבם המבין אל כל מעשיהם, ובחג נידונין על המים.

ובגמ' שם מבואר יש מחלוקת תנאים סבענין זה, דדעת ר' יהודה הדין של כולם הוא בר"ה אלא שחיתום הגזר דין נעשה בפרקים אלו. ודעת ר' ישמעאל שגם תחילת הדין היא בפרקים אלו, ומבואר שם בגמ' שהמשה הנ"ל היא כדעת ר' ישמעאל.

ב. בהא דאמר' בחג נידונין על המים, יל"ע אם הוא רק בז' ימי החג או גם בשמיני עצרת.

ומנהגו לומר תפילת גשם בשמיני עצרת, ומשמע שנוקטים כפשטות שגם ביום זה נידונין על המים. אמנם, יתכן שהוא מחמת שביום זה מתחילי להזכיר גשמים [כמבואר בתענית ב.], אך מ"מ פשטות המנהג היא שמשום שביום זה נידונין על המים.

ג. והנה, בר"ה שם הובאה ברייתא 'ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג, אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה'.

ובסוכה [מב:]: מבואר שלחכמים ניסוך המים נוהג רק בז' ימי החג, ולר"י נוהג אף בשמיני עצרת. ולכא"ו כיון שניסוך המים נהנה הוא מכיון שנידונין על המים, ע"כ נח' חכמים ור"י, דלחכמים דנים רק בז' הימים ועל כן רק בימים אלו מנסכים, ולר"י דנים אף בשמיני עצרת וע"כ אף בשמ"ע צריכים לנסך.

עוד יש לדקדק מדברי רש"י בסוכה [נה.]' פרי החג שבעים הם חוץ משל

המנ"ח [שכה, שפן] כתב לחדש, דהנה, כל היושב בסוכה פסולה, מלבד מה שלא קיים מצות סוכה, גם עבר על איסור אכילה מחוץ לסוכה, אך חידש המנ"ח דכ"ז בפסולים רגילים, אך בפסול של מהב"ע - אמנם לא קיים את מצות ישיבה בסוכה, אך בכ"ז לא נחשב של אכילה מחוץ לסוכה. [וכן ע"ז זו בציצית].

וטעמו לחילוק זה מבואר בת"ד, דס"ל דא"ז פסול במהות הסוכה [כמו

ד א. ה. אך לפ"ז צ"ב דהיכי עבדי כ"י ודלא כחכמים.

ה ויל"ע כיצד עובד דין זה, שהרי יש יהודים בכל העולם, והאם כל אחד נידון ביחד עם מקומו והכוונה שאר"י נידונה בשמ"ע, או שבאמת כל יהודי נידון בשמ"ע, וצ"ע.

י פי' בחו"ל שיש שני ימים טובים אבל באר"י הוא יום שיש של חוה"מ.

ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים

דושמחת בחגך. וכל ה' בחינוך בפר' ראה].

ג. במגילה [כ:]: תמן כל היום כשר לנטילת לולב. ומשמע שבלילה פסול. ובי' הגמ' דנלמד מהא דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון'.

והנה, עי' בסוכה [מג.] דמשמע בהדיא דאף במקדש היה ניטל רק ביום ולא בלילה. ויל"ע מהיכן נלמד. ויתכן שנלמד מהפסוק 'ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים'. [ויש להרחיב בזה ע"פ הסוגיא שם אך לא כאן מקומו].

אכן, יל"ע ע"פ מה שהובא לעיל שהרמב"ם למד שמחת בית השואבה מקרא דושמחתם, והלא שמחת בית השואבה היתה בלילה [כמו שכתב שם שעושים אותה מאחרי תמיד של בין הערבים וכל הלילה]. וכן גבי שלמי שמחה קי"ל דנאכלים אף בלילה, ולדעת ריב"א צ"ב הא כתיב ימים.

וצ"ל דקרא מתפרש לצדדים, דלענין ד' מינים הוא דוקא ימים ולא לילות, ולענין שמחת בית השואבה ושלמי שמחה מתפרש גם לילות ולא רק לימים.

דה"ה במדינה ג"כ רשאי ליטול ז' ימים, אך כיון דנצטוונו ביום הראשון א"כ יש פה בפסוק הדגשה מיוחדת שענין זה נוהג דוקא במקדש ולא במדינה, משא"כ בוידוי מעשר שהתורה לא חילקה בהדיא בין המקדש לגבולין, להכי אמרי' דאם התודה שלא במקדש יצא.

ה. התוס' בפסחים [עא.] הביאו בשם הריב"א דמהפסוק 'ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים' למדו שלמי שמחה.

וצ"ב הרי הפסוק הנ"ל מדבר על ארבעת המינים במקדש ולא על שלמי שמחה. והם נלמדים בגמ' בפסחים קט. מהכתוב בהר עיבל, עי"ש. [אכן בתו"ד הזכיר הריב"א בהדיא דפסוק זה איירי נמי לענין ד' המינים].

ובפ"ח מהל' לולב כתב הרמב"ם דמפסוק זה לומדים לשמחה יצירה שהיתה במקדש בסוכות בשמחת בית השואבה. [אף שקודם לכן למד מזה בהדיא לד' המינים במקדש].

[ובסה"מ [נד] כתב הרמב"ם שהמקור לשמחת בית השואבה הוא מקרא

ולקחתם לכם ביום הראשון, פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל, ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים [ויקרא כג, מ].

ואמרי' בסוכה [מא.]. בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבע ובמדינה יום אחד, התקין ר' יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במקדש שבעה זכר למקדש. ופירש"י 'במקדש שבעה - כדרש' בתורת כהנים מושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים, ולא בגבולין ז' ימים'. [וקאי אארבעת המינים, משום דבזה איירי בריש הפסוק].

והנה, בוידוי מעשר אמרי' [דברים כ ויג] 'ואמרת לפני ה' אלוהיך בערתי הקודש מן הבית'. וכ' הרמב"ם [פ"א מהל' מע"ש ה"ו] 'ומצותו במקדש שנאמר ואמרת לפני ה' אלוהיך, ואם התודה בכל מקום יצא'.

והק' המנ"ח [שכד] הק' אמאי גבי ד' המינים אמרי' דכיון דכתיב ביה לפני ה' פטור במדינה, ואילו בוידוי מעשר אע"ג דכתיב ביה לפני ה' מ"מ אמרי' דאם התודה שלא במקדש יצא.

וי"ל דבאמת אם לא היה כתוב בריש הפסוק 'ביום הראשון' היינו אומרים

ענייני שמחה

'וזחת שלמים ואכלת שם, ושמחת לפני ה' אלוהיך.

עוד בפר' כי תבוא [בתוכחה] 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל'.

ובפר' וזאת הברכה [לג. יח] 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך.

והנה, השמחה הראשונה שזכרה בתורה הוא בענין מזויף של לבן הארמי.

אך שאר השמחות הם שמחה קדושה [אמנם, יל"ע בשמח זבולון בצאתך].

ונראה שמרומז פה יסוד חשוב שבתחילה עלול להזדמן זיוף לשמחה של שקר שהוא דבר המזדמן בקלות [ולכן נכתב ראשון, לרמז שבא בקלות וממילא הוא הראשון], אך אם זוהי לשמחה קדושה, צריכים התבוננות ולא שמזומן מאליו.

ובהמשך [פס' יח] 'ושמחת לפני ה' אלוהיך בכל משלח ידך'.

ועוד בפר' ראה [יד, כ] בענין אכילת מע"ש 'ואכלת שם לפני ה' אלוהיך ושמחת אתה וביתך'.

ועוד בפר' ראה בענין חג השבועות [טז, יא] 'ושמחת לפני ה' אלוהיך'

ובהמשך בענין חג הסוכות [פס' יד-טו] 'ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך. שבעת ימים תחוג לה' אלוהיך במקום אשר יבחר ה' כי יברכך ה' אלוהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידך, והיית אך שמח'.

ובפר' כי תצא [כד, ה] 'ושמח את אשתו אשר לקח'.

ובפר' כי תבוא בענין הביכורים [כו, יא] 'ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלוהיך ולביתך'.

ועוד בפר' כי תבוא [כז ז] בענין במזבח שיבנו כאשר יעברו את הירדן

הנה, בתורה נזכרו ט"ז פעמים לשונות שמחה. בחומשים בראשית שמות ויקרא ובמדבר פעם אחת. ובדברים י"ב פעמים.

בבראשית [לא, כז] אמר לבן ליעקב 'למה נחבאת לברוח ותגנוב אותי ולא הגדת לי, ושלחך בשמחה ובשירים בתוף ובכינור'.

בשמות [ד, יד] 'ויחר אף ה' במשה ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי, ידעתי כי דבר ידבר הוא, וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבך'.

בויקרא [כג, מ] 'ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים'.

במדבר [י, י] 'וביום שמחתם ובמועדיכם ותקעתם בחוצרות'.

בדברים [יב, ז] בענין אכילת מע"ש ובכורים ונדרים ונדבות ובכורות 'ואכלתם שם לפני ה' אלוהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם'.

ובהמשך [פס' יב] 'ושמחתם לפני ה' אלוהיכם'.

ז וע"ש קודם לכן בהלכה ד שכתב הרמב"ם שנוהג גם לא בפני הבית, והראב"ד השיג עליו ממש"כ כאן דאי"ז לפני ה', וע"ש בכס"מ מה שיישב בזה, ואכמ"ל.